

CONSTITUCIÓN DA TOXA COMO SOCIEDADE ANÓNIMA

Por: Xosé Manuel Pereira Fernández
Universidade de Santiago de Compostela

Aínda que a riqueza termal de Galicia arranca da Antigüidade, é a partir do comezo do tramo final da centuria decimonónica cando se asiste en Galicia a unha eclosión da “moda” termo-balnearia. O proceso levará aos balnearios galegos a vivir un momento de esplendor nos primeiros compases do século seguinte. Pola súa incidencia posterior, as actuacións máis espectaculares localizáronse na illa da Toxa.

Antigo pabellón do balneario de A Toxa.

Balneario da Toxa. Arredor do ano 1880. Construído todo en madeira. Destruido nun incendio. Foto: Arquivo familia Riestra.

Segundo o estudo de María Xesús Facal Rodríguez e Xoán Carmona Badía¹, a explotación comercial das augas da Toxa comezou cara a 1841². Ese ano, os empresarios Luís de la Riva de Santiago e Ramón Francisco Piñeiro de Vilagarcía formaron sociedade con Francisco Otero e Ambrosio Seoane, propietarios de Porca Morta, lugar onde estaban os mananciais empregados daquela. Coa finalidade de construír un balneario, os primeiros aportaron 70.000

¹ FACAL RODRÍGUEZ, M.J./CARMONA BADÍA, X., “Ascensión e caída da Casa Riestra” en CARMONA BADÍA, X. (coord.), *Empresarios de Galicia. Vol. 2*, Fundación Caixa Galicia, A Coruña, 2009, pp. 250-281.

² Vila Fariña sitúa a data en 1842, aínda que con un considerable aumento de visitantes dende 1837, VILA FARIÑA, X., L., “A Toxa, la isla de los baños”, en AAVV, *Historia de las Rías (I)*, Faro de Vigo, Vigo, 2000, pp. 245-246.

reais e os segundos o terreo. Á morte dos catro socios, a propiedade foise dividindo. Unido a unha serie de preitos, este feito provocou o deterioro das instalacións, as cales foron quedando semiabandonadas. En 1880 Luís A. Mestre arrenda en poxa xudicial os dereitos dos outros propietarios e ponse ao fronte do antigo balneario. Sen embargo, non será quen de darlle á Toxa o pulo necesario, presentando as instalacións existentes un deplorable estado cara a finais do século XIX. De tal circunstancia fixéronse eco tanto xornalistas anónimos como figuras de relevancia, caso de Emilia Pardo Bazán, quen, en 1899, consideraba a situación da Toxa peor que a da Idade Media³.

A conxunción da eclosión da “moda” termo-balnearia e o obsoleto estado das instalacións motivou a intervención directa da Administración Central en 1894⁴. Ao ano

Balneario da Toxa. Sobre 1894. Barracóns dos pobres, esperando a ser tratados das súas doenzas.

³ A modo de exemplo ver *La Correspondencia Gallega* e *El Diario de Pontevedra* do 14 de setembro, p. 1; 11 e 16 de xullo de 1908, pp. 1 e 2, respectivamente.

⁴ *La Correspondencia Gallega*, 8 de xaneiro de 1900, p. 1.

ACTIVIDADES “Pineiróns”

Agradecemento á:

Colabora

CONCELLO DE O GROVE
CASA DE CULTURA DE O GROVE

seguinte, unha Real Orde do 29 de maio instaba á construción dun edificio “con las convenientes condiciones higiénicas para el suministro de baños, duchas y demás medios hidroterápicos”, e unha hospedaxe “con las comodidades precisas para un establecimiento de tanta importancia”⁵. Chegándose a contemplar a aparición de incendios supostamente intencionados⁶, éntrase entón nun proceso xudicial que desembocará a finais de decembro de 1899 na intervención directa do ministro de Gobernación, o coruñés e membro do Partido Conservador, Eduardo Dato, decretando a incautación das instalacións termo-balnearias da Toxa⁷.

O traballo de Facal Rodríguez e Carmona Badía indica que a incautación deu lugar a unha soada polémica, pois algúns xornais denunciaron que a mesma fixérase coa intención de favorecer os intereses do marqués de Riestra. Este encargáralle a Euloxio Fonseca, o seu apoderado xeral, a compra duns terreos na Toxa nos que se localizaban uns mananciais non empregados ata entón. En 1898, Fonseca compra a Manuel Botana o Xuncal de Louxo, proseguindo as actuacións nos dous anos seguintes. Rematadas as compras, o marqués de Riestra presenta un proxecto que incluía a construción dun balneario moderno, a expropiación dun perímetro de 450.000m², e a ampliación da tempada de baños. O proxecto foi aprobado case na súa totalidade por Real Orde do 26 de febreiro de 1902. De forma paralela, o capitalista Laureano Salgado e o farmacéutico Fernando Rodríguez Porrero, valéndose da boa relación que o primeiro mantiña co editor de *Vida Galega* Xaime Solá Mestre, mercáronlle á nai deste as pertenzas –tamén polémicas– en Porca Morta herdadas de Luís A. Mestre. Deste xeito, en 1903 aparecen dous proxectos que buscan explotar a illa da Toxa. Finalmente, os propietarios decidirán confluír nunha única empresa.⁸ Será o 7 de abril de 1903 cando ante o notario pontevedrés Valentín García Escudero dean corpo á Compañía Anónima “La Toja”⁹.

A Sociedade “La Toja” presentaba como obxectivo a explotación dos mananciais minero-medicinais da illa da Toxa, a de todas as industrias relacionadas con eles, adquirir bens e dereitos, así como a construción de edificios e vías de comunicación. A Sociedade fixaba o seu domicilio social en Pontevedra, podendo o Consello de Administración abrir sucursais ou oficinas en calquera outra localidade da provincia. A súa duración era de cincuenta anos –prorrogables se así o acordaban os accionistas–, constituíndose cun capital ampliable de 6.000.000 de pta. O capital estaba representado por 12.000 accións de 500 pta. cada unha, sendo as mesmas ao portador.

A Xunta Xeral constituíana os socios que sendo donos de, polo menos, vinte e cinco accións, as depositaran nas Caixas da Sociedade oito días antes da data sinalada para a súa celebración, ou presentasen resgardo en forma que acreditase o seu depósito no Banco de España ou outro establecemento de crédito legalmente constituído. Cada vinte e cinco accións daban dereito a un voto, permitindo asociarse a varios accionistas que non acadasen a citada cantidade ata completar o número e delegar a representación nun deles. O dereito de asistencia podía traspasarse noutro accionista mediante carta ou poder. As mulleres casadas, os menores e as corporacións ou sociedades quedaban exceptuadas do dereito de asistencia. Tiñan que delegar a representación en maridos, titores ou administradores apoderados. O Consello de Administración resolvería en caso de dúbida sobre o dereito de asistencia á Xunta Xeral da Sociedade, non admitindo que a decisión fose recorrida posteriormente.

As Xuntas Xerais eran de dúas clases: ordinarias e extraordinarias. As ordinarias celebraríanse durante o mes de febreiro no domicilio social de Pontevedra ou na sucursal que designase o Consello. As extraordinarias levaríanse a cabo nos mesmos lugares cando así o acordase o Consello

Panorámica da Toxa. Ao redor de 1908. Capela sen cunchas no seu exterior. Detrás do balneario. Ao fondo, á esquerda, a primeira fábrica de xabón.

ou o solicitase, polo menos, a cuarta parte dos accionistas. O Presidente da Sociedade era o encargado e responsable de facer as convocatorias para as Xuntas Xerais ordinarias e extraordinarias. A convocatoria debería anunciarse, polo menos, con quince días de antelación, publicándose os anuncios no *Boletín Oficial* da provincia de Pontevedra e nun ou varios dos xornais diarios de maior tirada de Pontevedra capital e de Madrid. Tanto as Xuntas Xerais ordinarias como as extraordinarias quedaban constituídas, e os seus acordos eran válidos, cando os socios presentes ou representados superaban a terceira parte máis un do total das accións. No caso de que na primeira convocatoria non se reunise o capital indicado, faríase unha segunda convocatoria, sendo válidos os acordos tomados fose cal fose o número de accionistas presentes. Os acordos tomaríanse por maioría simple, decidindo o Presidente en caso de empate. As votacións serían secretas cando, sen ter en

⁵ *La Correspondencia Gallega*, 8 de xaneiro de 1900, p. 1.

⁶ *La Correspondencia Gallega*, 14 de novembro de 1899, p.2

⁷ *La Correspondencia Gallega*, 2 e 8 de xaneiro de 1900, p.2.

⁸ FACAL RODRÍGUEZ, M.X. / CARMONA BADÍA, X., *art. cit.*, pp. 271-273.

⁹ Arquivo Histórico Provincial de Pontevedra (AHPPo), Sección *Protocolos Notariales*, mazo G 20115, fs. 1034rº-1051rº. No AHPPo, Sección *Facenda Pontevedra*, atado 8798, tamén existe unha edición dos Estatutos da Compañía Anónima “La Toja” publicada en Xixón no 1904.

conta o capital representado, o pedise unha terceira parte dos presentes. As Xuntas Xerais estarían presididas polo Presidente do Consello de Administración e na súa ausencia polo Vicepresidente. De faltar os dous, sería o socio presente con maior número de accións. Das Xuntas Xerais levantaríase acta, figurando á marxe o nome dos asistentes. Á Xunta Xeral extraordinaria correspondía a reforma dos Estatutos, a disolución da Sociedade, a súa fusión con outras, o aumento ou diminución do capital social e a emisión de obrigacións.

O Consello de Administración, composto por oito vocais, era quen designaba ao seu Presidente, Vicepresidente e Secretario. Cada dous anos renovaríase a metade deles, podendo ser reelixidos. O primeiro Consello tería unha duración de cinco anos, estando composto por don Xoán Mesa González, don Xaquín Martínez García, don Xusto Martínez e Martínez, con Xosé Riestra López, don Fernando Rodríguez Porrero, don Bernardo M. Sagasta Echeverría, don Laureano Salgado Rodríguez e don Rafael Sáenz Díez de la Riva. Para ser conselleiro da Sociedade era preciso posuír un número de accións non inferior a 50.000 pta. No caso de vacante durante os dous anos, o Consello de Administración podía cubrir o posto interinamente. Sen embargo, na primeira Xunta Xeral que se celebrase, aínda que non estivese destinada á elección de conselleiros, ratificaríase o nomeamento ou elixiríase a outro. Os conselleiros podían delegar o seu cargo noutro conselleiro ou nun accionista posuidor de cen accións. O substituto tiña as mesmas facultades e obrigas que o substituído.

O Consello de Administración reuniríase sempre que o estimase conveniente o Presidente ou o solicitase a maioría dos conselleiros. As convocatorias faríanse por carta e cunha antelación mínima de oito días. Para que os acordos do Consello de Administración fosen válidos precisábase a presenza —física ou por delegación— da metade máis un dos conselleiros. No caso de empate decidía o Presidente. Entre as facultades do Consello de Administración apare-

cían: elixir ou cesar ao Xerente; acordar a celebración das xuntas xerais e presentar cantos proxectos e proposicións considerase oportuno; adoptar os acordos necesarios para a boa marcha da Compañía; formar, a proposta do Xerente, o equipo de empregados fixos e temporais, os soldos

e os emolumentos; designar a dous dos seus membros para formar a Comisión Executiva encargada de resolver todas as dúbidas cando o Consello non estivese reunido, e adoptar os acordos de carácter urgente necesarios.

Era competencia do Xerente a administración da Compañía; efectuar os cobros e pagos da mesma; outorgar poderes xudiciais e extraxudiciais previa autorización do Consello; a contratación de

empregados fixos e temporais, así como todo o referido co réxime interior de oficinas, balneario, fonda e demais dependencias. Tamén debía formar o inventario xeral dos bens, aparellos, máquinas e demais útiles da Sociedade e dar conta ao Consello de todos os seus actos e resolucións.

Á hora da distribución dos beneficios, deduciríase o seis por cento de interese anual para as accións emitidas. No caso de existir sobranse, un vinte e cinco por cento do mesmo destinaríase para gastos de conservación e obra; un seis por cento para o Xerente, quen, de ser tamén conselleiro, percibiría igualmente a participación que lle correspondese como tal; outro seis por cento para cada un dos conselleiros executivos, e un dous por cento para os demais conselleiros. O remanente repartiríase como dividendo activo entre as accións emitidas. Cando o remanente fose superior a outro seis por cento de interese ás accións, o Consello podería acordar que unha parte se destinase a fondo de reserva, actuación que non sería executiva ata que o sancionase a Xunta Xeral.

A partir da súa constitución como sociedade anónima, A Toxa entra nun período de brillantez. Este acadará as súas maiores cotas a partir da inauguración do Gran Hotel, aparecendo en 1908 o marqués de Riestra como presidente da Sociedade Anónima “La Toja”.

Panorámica do Balneario da Toxa. A capela xa co seu exterior de cunchas.
Foto arredor de 1950.

Pabellones del Sur.

Monumento ao Marqués de Riestra.
Década dos 60. Hoxe desaparecido.